A. L. MONTANDON, ASISTENT ŞI COLABORATOR AL LUI GRIGORE ANTIPA

Gabriela ANDREI[1], Iorgu PETRESCU[2]
arnold4386@yahoo.com; iorgup@antipa.ro

ABSTRACT: The authors refer to the period 1896–1907, when A. L. Montandon works at the Zoological Museum, at that time, on Polona Street. In 1895, on February 8, Antipa had submitted a memorandum to the Ministry of Culture and Public Instruction, requesting the establishment of an assistant position at the Museum. Thus, on October 1, 1896, Arnold L. Montandon, who at the age of 44, was already one of the great entomologists-hemipterologists of the time, was hired. He will deal with the enrichment, systematization and registration of insect collections for the future planned museum, which was to be inaugurated in the new building on 24 May 1908. The great entomologist donated numerous collections to the Museum, both before hiring as an assistant, and afterwards. Being remunerated with a ridiculous salary, in order to continue his scientific work, in 1904 Montandon managed to sell his great Hemipteran-Heteropteran collection to the Ministry of Culture and Public Education, who donated it to the Museum.

For his special contribution to the development of science in Romania at that time, in 1905, on April 11, Arnold Lucien Montandon was received in the Romanian Academy as a Foreign Corresponding Member of the Scientific Section. In 1907 he would have to quit the assistant post and leave the Museum.

The note includes some unpublished documents related to this period.

---

[1] Membru asociat al Diviziei de Istoria Ştiinţei a Comitetului Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii al Academiei Române.

[2] Cercetător ştiinţific gr. I la Muzeul Naţional de Istorie Naturală *„Grigore Antipa”*, membru titular al Diviziei de Istoria Ştiinţei a Comitetului Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii al Academiei Române.

KEYWORDS: Arnold Lucien Montandon; entomologist-hemipterologist; Grigore Antipa; Natural History Museum of Bucharest

Cele două personalități, pe care le evocăm în cele ce urmează, au avut o strânsă legătură cu Casa Regală a României: Arnold Lucien Montandon, ca administrator al Domeniilor Regale de la Broşteni (1877–1883) şi Sinaia (1884–1888)[3] şi Grigore Antipa, ca tânăr director al Muzeului Zoologic din Bucureşti şi administrator general al Pescăriilor Statului. De aceea, nu este deloc exclus ca cei doi să se fi cunoscut personal chiar prin intermediul Casei Regale.

Născut la 26 noiembrie 1852, la Besançon, în familia unui cunoscut ceasornicar şi inventator în ceasornicărie, descendent din vechea familie a Montandon-ilor, stabilită în Franche – Comté şi în Elveția în jurul anului 1200, Arnold Lucien Montandon îşi petrece copilăria în Munții Jura, unde bunicul din partea mamei îi va insufla şi cultiva interesul pentru cunoaşterea naturii şi alcătuirea colecțiilor. Nu împlinise 20 de ani când părăseşte Besançon-ul şi vine la Bucureşti, unde se va angaja la o Societate Financiară. Din 1873 se stabileşte definitiv în România.

Între anii 1872–1877 trăieşte în Bucureşti, unde se căsătoreşte cu Césarine Giger din Soleure, născută în Geneva, şi are doi fii. La un moment dat, Societatea Financiară dă faliment şi trebuie să-şi găsească un post. Carol I, pe atunci Principe, tocmai cumpărase domeniul de la Broşteni. Louis Basset, de origine elvețiană, secretarul particular al Principelui Carol, oferă postul de administrator-adjunct lui Montandon. Între 1877–1883 îl găsim împreună cu întreaga familie la Broşteni, apoi la Sinaia (1884–1888), tot ca administrator al Domeniului Regal.

1896–1907 este perioada în care A. L. Montandon lucrează la Muzeul Zoologic, ca asistent al lui Grigore Antipa. Muzeul în acea vreme se afla în casa lui Grigore Porumbaru din Str. Polonă nr. 19. Pe 8 Februarie 1895 Antipa înaintase o cerere către Minister, pentru crearea unui post de asistent, iar pe 1 Octombrie 1896 îl angajează pe entomologul Arnold Montandon, inițial cu un salariu lunar de 150 de lei (Fig. nr. 1) care, după

[3] Lucrarea lui Montandon apărută la Geneva în 1914 „*En marge du procès de la Science*" a fost tradusă în germană pentru tipar, de Majestatea Sa Regina Elisabeta a României, cunoscută în lumea literară sub pseudonimul Carmen Sylva, după cum Montandon scrie în versiunea originală a lucrării; dovadă a continuării bunelor sale relații cu Casa Regală.

un timp, va fi de numai 140 de lei. Montandon se va ocupa cu îmbogățirea colecțiilor de insecte pentru viitorul muzeu planificat, inaugurat în 1908, la 24 Mai. Cu migală şi iubire se va apleca asupra tuturor acestora, inclusiv asupra celor preluate din vechiul muzeu de la Academie (Universitate). Va aranja, va determina tot ce primise Antipa până la angajarea sa şi după aceea. Toate colecțiile de insecte şi nu numai, ajunse la Muzeu după 1896, vor fi trecute în registrele de inventar, de mâna lui Montandon. Aşa au fost aproape 800 de insecte, în special coleoptere, trimise din Indonezia de medicul Hilarie Mitrea (1882, 1895), cele 400 de coleoptere, tot din Indonezia (1896 şi 1897) trimise de Theodor Adensamer din Viena, apoi colecțiile primite de la Gestro, Severin, Puton şi alții. Registrele şi fişele ordonate cu grijă, scrise caligrafic de entomolog, sunt *„singurele dovezi sigure ale muncii lui Montandon la Muzeu..."* (Petrescu, 2012).

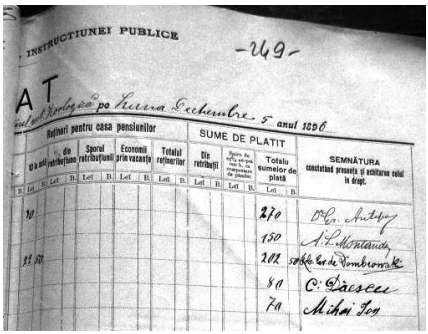
INSTRUCTIUNEI PUBLICE

-149-

AT

Retineri pentru casa pensionilor

SUME DE PLATIT

SEMNĂTURA constatînd primirea şi semnînd rolul la dreapta.

Totalul sumelor de plată

Lei B.

270 Dr. G. Antipa

150 A. L. Montandon

202 Șeful Gr. de Nemuritoare

80 C. Băicescu

70 Mihai Ion

Fig. nr. 1- Statul de plată al personalului Muzeului Zoologic, decembrie 1896 *(fragment)*

În perioada 1896–1900 Montandon studiază Ortopterele din diferite zone (Bucegi, Doftana, Bucureşti, Comana, Măcin etc) iar în 1899, Ministerul Domeniilor îi solicită un studiu asupra Acridienilor din Delta Dunării, care făceau ravagii la acea vreme. Montandon încheie studiul, care cuprindea zonele Sulina, Sf. Gheorghe şi Letea, şi îl publică în 1900. În studiul său întrevede posibilitatea combaterii biologice a lăcustelor, considerând, în acest sens, unele păsări, precum berzele şi lăcustarii, drept mijloace eficiente. Cu ocazia acestor studii alcătuieşte şi o colecție de Ortoptere pentru Muzeu.

Montandon făcea multe deplasări în teren colectând un material imens, pe care-l studia sau îl folosea la schimb cu cercetători şi colecționari din întreaga lume, cu care purta o corespondență bogată. Chiar dacă salariul său de asistent era foarte modest, anii în care a lucrat la Muzeu au fost dintre cei mai prolifici. În această perioadă a publicat peste cincizeci de lucrări, descriind numeroşi taxoni noi pentru ştiință şi îmbogățind permanent colecțiile.

De-a lungul anilor, marele entomolog a donat Muzeului un material entomologic imens şi nu numai. Doar între 1900–1901 donează 12 colecţii de insecte şi moluşte, pe care le va înscrie el însuşi în registre, alături de cele primite în special de la corespondenţii săi, cărora le trimitea material din România colectat de el. Registrele scrise de mâna lui Montandon se află şi astăzi în arhiva Muzeului Antipa (Andrei, Petrescu 2009).

Confruntându-se din ce în ce mai mult cu grave lipsuri materiale, Montandon hotărăşte să-şi vândă marea sa colecţie de Heteroptere. Va face o ofertă către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice, datată 21 Martie 1902 (Fig. nr. 2).

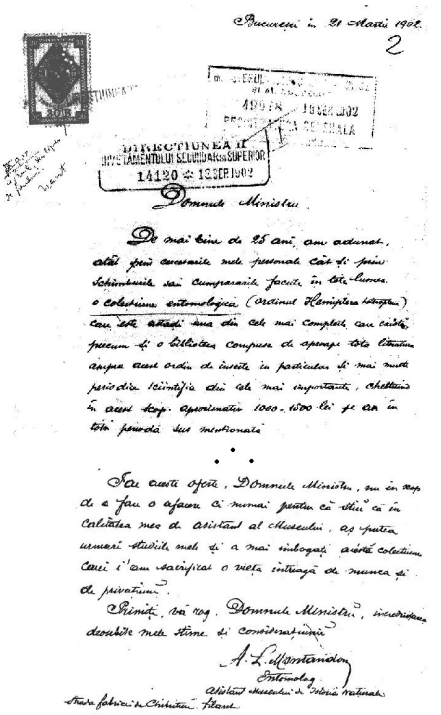

Fig. nr. 2 – Oferta lui Montandon către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice legată de vânzarea colecţiei de Heteroptere, datată 21 martie 1902 *(fragmente)*

În oferta sa Montandon vorbeşte despre cei 25 de ani în care, cu pasiune şi eforturi deosebite, inclusiv financiare, reuşise să realizeze colecţia

sa entomologică (Ordinul Hemiptera heteroptera), „*una din cele mai complete care există, precum şi o bibliotecă compusă de aproape toată literatura asupra acest ordin de insecte în particular şi mai multe periodice ştiinţifice din cele mai importante, cheltuind în acest scop aproximativ 1000–1500 lei pe an în toată perioada menționată. Starea posițiunei mele financiară de astăzi, foarte rău sdruncinate din pricina crisei ce ne a bântuit, nu îmi mai permit asemenea cheltuieli, ci chiar mă silesc de a vinde aceste colecțiuni bine cunoscute în lumea ştiinţifică nu numai ca operă de frunte în branşa entomologică ci chiar ca un document excepțional pentru cea ce priveşte fauna României*". În continuare, Montandon pomeneşte de ofertele pe care le primise de la muzeele din străinătate şi adaugă cu sinceritatea care îl caracteriza: „*...am crezut de datoria mea, Domnule Ministru, de a vi le propune pentru Muzeul din Capitală unde aş fi şi eu prea bucuros de a le putea îngriji şi pe viitor*". După ce indică pentru colecție prețul de 30000 lei, evaluat „*de mai mulți specialişti*", Montandon spune că ar lăsa la acest preț „*pentru Museul nostru*" colecția împreună cu biblioteca de specialitate, „*care ea singură se poate evalua la 12000 lei*". Oferă de asemenea şi posibilitatea plății în rate sau chiar achiziționarea pentru Muzeu a unei colecții mai mici, „*din dubletele colecțiunei principale*", pentru care, împreună cu biblioteca, ar cere prețul de numai 12000 lei. Deosebit de impresionant este ultimul paragraf al ofertei: „*Fac aceste oferte, Domnule Ministru, nu în scop de a face o afacere ci numai pentru că ştiu că în calitatea mea de asistent al Museului, aş putea urmări studiile mele şi a mai îmbogăți această colecțiune cărei i'am sacrificat o viață întreagă de muncă şi de privațiuni*". Dar, toate argumentele şi soluțiile sale rămân fără ecou şi pe 18 Septembrie 1902 răspunsul de la Minister va fi: „*Nu se poate, din lipsa de fonduri*"!

În 1903, Montandon participă la *Expoziția Asociației Române pentru răspândirea şi înaintarea ştiințelor* şi primeşte *Medalia de Aur* pentru frumoasa sa colecție.

După doi ani de aşteptare disperată, la 6 Februarie 1904, reuşeşte să-şi vândă marea sa colecție de Heteroptere (4954 specii, cu 22552 exemplare, dintre care 316 exemplare-tip) împreună cu biblioteca de specialitate (764 volume şi 15 serii de periodice) Ministerului Cultelor şi Instrucțiunei Publice, care ulterior le va dona Muzeului.

Pentru contribuția deosebită la dezvoltarea ştiinței în România acelor timpuri, în 1905, pe 11 Aprilie, Arnold Lucien Montandon este primit în Academia Română ca Membru corespondent străin la Secția Ştiințifică (Andrei & Pandele, 2006; Andrei & Andrei, 2015).

În 1906, pe 6 Iunie se deschide la Bucureşti, în Parcul Carol, înființat cu această ocazie, *Expoziția Generală a României* sau, cum mai e cunoscută şi sub numele de *Expoziția Jubiliară a României*, care marca 40 de ani de domnie a Regelui Carol I, 25 de ani de la proclamarea Regatului României şi 1800 de ani de la colonizarea Daciei de către Romani. Muzeul de Istorie Naturală, prin oficialii săi: Gr. Antipa, Robert Dombrowski, A. L. Montandon şi Popa-Burcă, participă activ la organizarea marii expoziții. Muzeul va prezenta o colecție de 11 specii de mamifere, 46 păsări, 7 amfibieni şi reptile, 22 specii de peşti, insecte noi şi rare din fauna României, publicații. Separat, Arnold L. Montandon expune o colecție de insecte în pavilionul „Mine şi Cariere" (Marinescu & Ionescu, 1985).

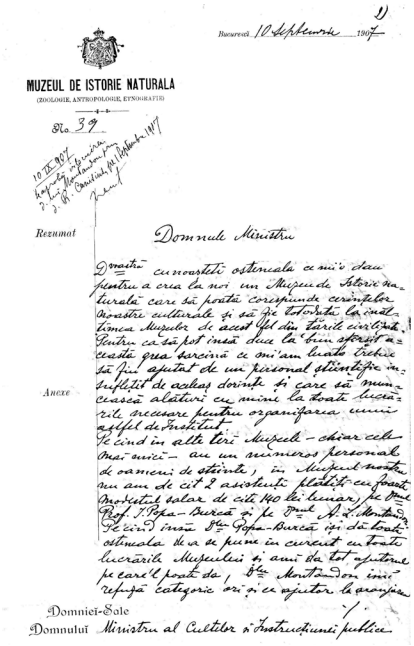

MUZEUL DE ISTORIE NATURALA
(ZOOLOGIE, ANTROPOLOGIE, ETNOGRAFIE)

No. 39

Domnule Ministru

Domnule Ministru al Cultelor şi Instrucțiunei publice

Fig. nr. 3 – Memoriul lui Antipa către Minister, prin care cerea înlocuirea lui A.L.Montandon cu R. Canisius, datat 10 septembrie 1907 *(prima pagină)*

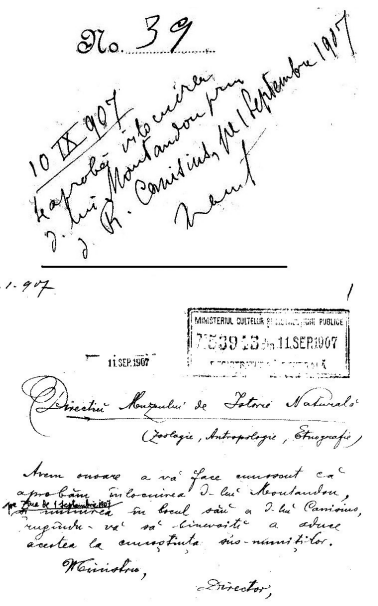

No. 39

MINISTERIUL CULTELOR ŞI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE
No. 39013 din 11 SEP. 1907

Direcțiunea Muzeului de Istorie Naturală
(Zoologie, Antropologie, Etnografie)

Fig. nr. 4 – Rezoluția scrisă chiar pe memoriul lui Antipa, datată 10 septembrie 1907 *(detaliu)* şi răspunsul oficial al Ministerului, către Direcțiunea Muzeului, datat 11 septembrie 1907 *(probabil ciornă)*

Când a fost angajat la Muzeu, Montandon, care avea 44 de ani, era deja un nume bine-cunoscut în lumea internațională a entomologilor, iar Grigore Antipa, tânărul director al Muzeului, avea doar 29. Între cei doi oameni de ştiință au început să apară neînțelegeri, care pe măsură ce treceau anii se adânceau. Putem să presupunem că la aceasta a contribuit, pe de o parte, pasiunea de cercetător a lui Montandon, atât de mult legată de numeroasele sale ieşiri în Natură, de colectarea şi determinarea insectelor, de corespondența căreia îi acorda mult timp, dar prin care reuşea să primească material din întreaga lume pentru colecții, iar pe de altă parte, efortul financiar permanent, pe care era obligat să-l facă, pentru continuarea cercetărilor sale. Marele Antipa era dornic să-şi vadă finalizate cu succes toate eforturile sale extraordinare pentru înființarea noului Muzeu. În 1907 lucrurile se precipitau pentru că se apropia momentul inaugurării Muzeului de la Şosea. Presat de timp şi având la dispoziție foarte puțini oameni activi, care să se ocupe de mutarea şi aranjarea colecțiilor în clădirea cea nouă, pe 10 septembrie 1907 Grigore Antipa înaintează un memoriu către Minister, prin care argumentează pe larg motivele ce îl determină să renunțe la serviciile asistentului său, Dl Montandon, şi să ceară înlocuirea acestuia cu profesorul Richard Canisius (1872- 1934) (Fig. nr. 3). „*Pe când în alte țări Muzeele – chiar cele mai mici – au un numeros personal de oameni de ştiință, în Muzeul nostru nu am de cît 2 asistenți plătiți cu foarte modestul salar de cîte 140 lei lunar, pe Dnul Prof. I. Popa-Burcă şi pe Dnul A. L. Montandon. Pe cînd însă Dl Popa-Burcă îşi dă toată osteneala de a se pune în curent cu toate lucrările Muzeului şi ami da tot ajutorul pe care'l poate da, Dl Montandon îmi refuză categoric ori şi ce ajutor la aranjarea şi instalarea colecțiunilor a căror păstrare îi'o încredințasem. Dl Montandon (...) s'a mărginit numai a aduna Insecte din țară şi a le trimite la specialişti să le determine (...). Dsa refuză cu desăvârşire de a veni la Muzeu. În vara anului trecut am fost nevoit eu singur împreună cu servitorii să mut în noul local colecțiunile de entomologie – care erau date în paza sa – căci Dsa a refuzat să facă această lucrare. (...) De la Februarie şi până astăzi – aproape 8 luni – Dl Montandon nu a mai călcat pe la Muzeu*". Precizăm aici că ultima semnătură a lui Montandon, pe un stat de plată, este în Aprilie 1907. După cum relatează în memoriul său, Antipa îl înştiințase pe Montandon că servitorii, foarte ocupați cu lucrările din Muzeu, nu vor mai putea să-i ducă acasă statele şi de aceea îi va face un stat separat, pe care acesta să-l semneze atunci când se va prezenta. „*...în tot cazul l'am rugat de a veni la Muzeu cel puțin pentru a lua*

o hotărîre în privința situațiunei sale aice. Şi la această invitare a mea înscris, Dl Montandon în loc de a se prezenta la Post mi'a trimis o scrisoare spunîndumi categoric că nu pot conta pe concursul său la aranjarea colecțiunilor şi că pentru micul salar ce'l primeşte, Dsa a donat Muzeului destule colecțiuni a căror valoare întrece suma banilor ce i'a primit ca leafă". Citindu-i memoriul, scris pe trei pagini, oricine poate să remarce starea de încordare a lui Antipa. Directorul Muzeului cunoştea bine valoarea profesională a lui Montandon, şi fără îndoială şi munca pe care acesta o prestase de-a lungul anilor, cu multă dăruire şi efort material, în ciuda salariului său derizoriu, şi de aceea, până să redacteze memoriul către Minister, încercase să-l păstreze ca asistent. Dar timpul era scurt şi avea nevoie de mai mulți oameni la muncă, pentru că, aşa cum am mai spus, se apropia momentul inaugurării Muzeului în noua clădire de pe Kiseleff. „*Am aşteptat înadins încă un timp destul de îndelungat şi văzînd că Dsa tot nu voeşte să se prezinte încă la postul său, tocmai în această epocă de organizarea Muzeului, mă văd nevoit a vă cere să bine voiți a aproba înlocuirea Dlui Montandon.*". În acelaşi memoriu, Antipa îl propune drept înlocuitor pe profesorul Richard Canisius de la Şcoala evanghelică. „*Dsa este un bun entomolog şi mi'a dat pînă acuma tot concursul său în mod cu totul gratis lucrînd ca asistent voluntar la Muzeu timp de mai multe luni (...). În acest timp am putut să'l observ de aproape şi să constat că are pasiunea necesară pentru a deveni un bun element pentru acest Institut. Dl Canisius mai este şi un bun desenator aşa că şi din acest punct de vedere poate fi foarte folositor Muzeului*". Într-adevăr, Canisius, pictor talentat şi entomolog- coleopterolog, a lucrat în Muzeu până la sfârşitul vieții (1934), contribuind şi la realizarea unor diorame (Papadopol, Serafim, Stănescu, 1994).

Probabil că Antipa, dornic să obțină cât mai repede această aprobare, a dus personal memoriul la Minister. Va obține aprobarea chiar în aceeaşi zi în care depusese memoriul, adică pe 10 septembrie 1907, iar Dl Canisius este angajat începând cu data de 1 septembrie. Rezoluția este scrisă chiar pe memoriul lui Antipa. Răspunsul oficial însă este înregistrat pe 11 septembrie 1907, după cum putem vedea pe un alt document, probabil o ciornă a răspunsului oficial pe care Ministerul urma să-l trimită la Muzeul de Istorie Naturală (Fig. nr. 4).

În treacăt fie spus, statul de plată din luna Iulie a aceluiaşi an, arată că salariile tuturor angajaților de la Muzeu fuseseră dublate! (Fig. nr. 5)

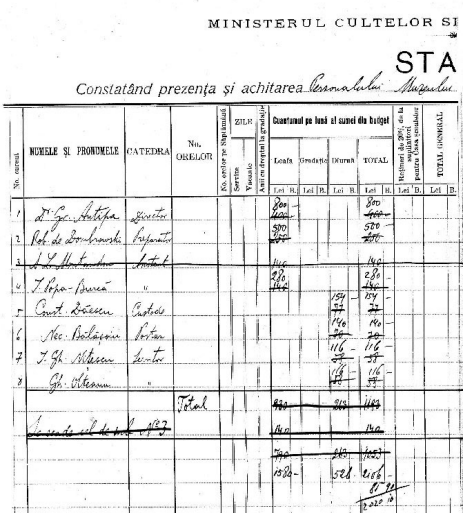
MINISTERUL CULTELOR SI

STA

Constatând prezența și achitarea

No. curent	NUMELE ȘI PRENUMELE	CATEDRA	No. ORELOR	Zile nr. Sărbătoare	Serviciu	Zile	Cuantumul pe lună al sumei din buget				Reținut după art. de la	TOTAL GENERAL
							Leafa	Gradație	Diurna	TOTAL		
							Lei B.	Lei B.	Lei B.	Lei B.	Lei B.	Lei B.
1	Dr. Gr. Antipa	Director					800 -			800 -		
2	Rob. de Bordenave	Preparator					570 -			570 -		
3	L. L. Montandon	Asistent					140 -			140 -		
4	I. Popa-Buresu	"					280 -			280 -		
5	Const. Rădescu	Custode							154 -	154 -		
6	Ace. Bolojoiu	Portar							140 -	140 -		
7	I. Gh. Nicolescu	Lucrător							116 -	116 -		
8	Gh. Nicolescu	"							116 -	116 -		
			Total				820 -		816 -	1636 -		
	Lunele cel de mai 1907						140 -			140 -		
							960 -		816 -	1776 -		
							1820 -		528 -	1168 -		

Fig. nr. 5 – Statul de plată al personalului Muzeului, pe luna iulie 1907 *(fragment)*

Ne gândim astăzi că în Muzeu, dacă ar fi existat la vremea aceea mai multe posturi, care să fie şi bine retribuite, şi-ar fi găsit locul şi cercetători meticuloşi ca Montandon, şi pictori talentați precum Canisius şi suficient personal ajutător, care să se ocupe de treburile administrative, de întreținerea Muzeului ş.a.m.d.

Igor Sienkiewicz (1907- 2006) primul biograf al lui Montandon şi continuator al acestuia în domeniul hemipterologiei, care la rândul său a lucrat în Muzeu (1956–1964) cunoştea, din diferite surse, amănunte legate de viața naturalistului francez, aşa cum ne descrie relația dintre Antipa şi Montandon, într-o scrisoare primită de primul autor, datată *Brossard 17 aprilie 1984*, din care vă redăm un fragment: *«Interesante sînt unele aspecte ale relațiilor personale între A.L .Montandon şi Grigore Antipa. Ei nu făceau deloc casă bună. Montandon studia cu înverşunare şi, cu toate că nu avea titluri academice, poseda cunoştințe adînci şi vaste în domeniul ştiințelor naturii. Antipa, dinpotrivă, era acoperit de diplome, însă era un tip superficial, care nu aprofunda nimic, dar înțelegea totul. Pe Montandon, veşnicul ghinionist, îl irita dibăcia cu care îndemînatecul şi descurcărețul Antipa izbutea să tragă profituri personale şi să speculeze orice circumstanțe pentru a reuşi şi a se promova. Iar Antipa îl considera pe Montandon (şi pe bună dreptate!) ca pe un strălucit ratat*

şi era sătul de exploziile violente şi şocante ale acestuia. Fiecare avea partea lui de dreptate. Iată chiar o frază autentică din gura lui Montandon: „ – Je le connais bien, ce petit monsieur – là! C'est un RECLAMAGIU". Pe semne, Montandon, care se exprima într-o românească destul de aproximativă, nu-şi dădea seama că termenul „reclamagiu" înseamnă cu totul altceva, şi anume: un individ care are o reputaţie că umblă mereu cu plîngeri şi reclamaţii, – nicidecum unul care îşi face reclamă. (E cazul să menţionăm în legătură cu fraza lui Montandon că dânsul era înalt şi voinic, iar Antipa – un prichindel borţos). Gîndiţi-Vă ce contrast izbitor de prestigiu şi importanţă: unul s'a ridicat într'o poziţie de invidiat în ierarhie şi influenţă, dispunînd la discreţie de resursele financiare considerabile şi de lăzi cu icre negre şi batog în cantităţi necontrolabile (închipuiţi-Vă, ce însemnează aceasta într'o societate, pe care o cunoaşteţi), iar celaltul trăgea mîţa de coadă, scormonind în cutiile prăfuite şi rău mirositoare cu nişte gîzuliţe uscate... În tot cazul, fraza lui Montandon ne pictează un tablou psihologic, care dă mult de gândit, nu-i aşa?» Legat de afirmaţia lui Sienkiewicz, poate că este necesar aici să amintim şi de firea vulcanică a lui Montandon, despre care ne vorbeşte chiar fiul său cel mare, Marcel, în memoriile sale: „*Mon père etait grand, fort, avec des yeux bleu claire qui pouvaient, en s'ouvrant démesurément, devenir terribles. (...) Mon père n'était pas homme à se laisser faire comme un mouton. Il demanda des explications et des délais*" (Andrei, 2006). Dar, referitor la personalitatea marelui entomolog, vom adăuga şi caracterizarea pe care i-o făcea Constantin Istrati, un apropiat al marelui entomolog, în discursul său din 11 aprilie 1905, la primirea lui Montandon în Academia Română: „*Montandon e o fire deschisă, o inimă largă, observator şi luptător ales, pasionat entomolog, şi un convins şi încercat filoromân.*" (An. Acad. Rom. 1904–1905).

După aproape 11 ani, când a plecat din Muzeu, părăsindu-şi marea colecţie şi biblioteca, la care îşi dorise atât de mult să aibă în continuare acces şi să le îmbogăţească prin studiu, Montandon era un om în toată firea; avea 55 de ani şi făcuse atât de mult pentru patria sa adoptivă, fără să-şi uite vreun moment acel jurământ de credinţă, pe care-l scrisese în prefaţa catalogului colecţiei de coleoptere donate în 1883 Muzeului de Zoologie: „*În orice caz, voi continua pe măsura forţelor mele, studiile pe care le întreprind şi eforturile mele se vor îndrepta mereu spre a face cunoscută lumii ştiinţifice fauna pământului ospitalier unde trăiesc (...). Acesta va fi modul meu de a-mi plăti datoria pe care o am faţă de România.*"

Pentru el a urmat o perioadă dificilă, în care a trecut prin multe experienţe grele şi nereuşite. Confruntat cu mari lipsuri financiare şi o stare de

sănătate precară, la care putem adăuga şi moartea soției în 1911, Montandon continua să studieze „micile bestiole" de care fusese legat întreaga viață, lucru ce reiese şi din corespondența sa, încă nepublicată. Putem afirma cu siguranță că a mai locuit în Bucureşti până în 1913, când îl găsim la Zorleni, în compania prietenului său R. Bolomey. Acolo va scrie lucrarea filosofică: *En marge du procès de la Science*, tipărită la Geneva în 1914. Anul 1913 este anul morții ilustrului heteropterolog finlandez O. M. Reuter, an ce coincide cu declinul brusc al activității ştiințifice a lui Montandon (Sienkiewicz, 1964). În 1915, la Bucureşti, Montandon redactează o altă lucrare cu conținut filosofic: „*Quelques notes sur l'oeuvre d'Ernest Haeckel*" şi tot în acea perioadă scrie „*Un demi siècle de sejour en Roumanie*", ambele rămase în manuscris. Dacă pe prima am putut s-o studiem, având o copie integrală a manuscrisului, primită cu ani în urmă din Canada, de la Igor Sienkiewicz, prin bunăvoința medicului Paul Dăncescu, despre a doua, care ar putea să lămurească o mulțime de semne de întrebare legate de viața marelui naturalist în România, nu avem, din păcate, niciun indiciu şi nici nu ştim măcar dacă manuscrisul mai există.

Arnold Lucien Montandon s-a stins din viață la Cernavodă, pe 1 Martie 1922, în anul în care ar fi împlinit 70 de ani. Legat de dispariția marelui entomolog, pe 3 Martie 1922, la Academia Română, Grigore Antipa ține un discurs: *„Ştirea despre moartea colegului nostru A. L. Montandon, membru corespondent străin, trebuie să ne umple de tristețe, căci reprezintă o mare pierdere pentru ştiință în general şi pentru Faunistica României în special (...). Inteligența şi hărnicia sa l-au pus însă în stare de a se aprofunda tot mai mult în studiul Entomologiei şi a ajuns ca autodidact unul din cei mai mari specialişti pentru grupul Hemipterelor. Toate muzeele mari europene şi americane îi trimiteau lui spre determinare materialul provenit din expediții ştiințifice de pe toate părțile globului, şi o întreagă serie de publicațiuni – apărute în revistele mari speciale – consemnau rezultatele cercetărilor sale. (...) Colecțiunea de Hemiptere a lui Montandon – (...) este cunoscută ca una dintre cele mai bune colecțiuni din lume şi a fost achiziționată de muzeul nostru de Istorie Naturală, al cărui asistent a fost timp de mai mulți ani* (...). *Să păstrăm dar în cinste memoria acestui modest om de ştiință a cărui vieață a fost consacrată studiului țării noastre, care devenise şi patria sa adoptivă"* (An. Acad. Rom. 1923).

Este un discurs elogios la adresa marelui autodidact pe care îl pierduse țara, dar niciun cuvânt despre rolul important pe care acesta îl avusese, cu ani în urmă, în realizarea noului Muzeu din Kiseleff nr. 1! Antipa nu menționează

decât în treacăt faptul că Montandon „a fost mai mulți ani" asistent în Muzeu, fără să pună vreun accent pe contribuția substanțială şi munca asiduă, extrem de migăloasă de determinare a materialelor colectate în teren, de alcătuirea colecțiilor şi de înregistrarea lor, aşadar niciun cuvânt clar despre faptul că o mare parte din patrimoniul noului Muzeu se datora şi lui Montandon...

„*Montandon nu se ocupa numai de heteroptere; numele lui este legat şi de primele studii faunistice şi sistematice în alte domenii vaste, cum sînt Coleoptera, Lepidoptera, Homoptera şi chiar fauna herpetologică din România*" (Sienkiewicz, op. cit.).

Bibliografie:

[1] *** *Analele Academiei Române*, seria II, (1904 –1905) 27: 242- 251 (250- 251).

[2] *** *Analele Academiei Române* (1923), 42: 35–36.

[3] Andrei, G., *Quelques aspects inédits ou peu connus de la biographie d'Arnold Lucien Montandon (1852–1922)*, în *Noesis*, Travaux du Comité Roumain d'histoire et Phylosophie des Sciences, 30–31: 251–265. Academia Română. 2006

[4] Andrei, G., Andrei, M.-D., *Arnold L. Montandon – 110 ani de la primirea sa în Academia Română*, în Studii şi Comunicări/DIS 8: 303–308. Academia Română CRIFST. 2015.

[5] Andrei, G., Pandele, C., *Arnold-Lucien Montandon (1852–1922), corresponding member of the Romanian Academy*, în Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa„, 49: 479–509, 2006.

[6] Andrei, G., Petrescu, A., *Collections donated by Arnold L. Montandon to the Museum of Zoology of Bucharest within the period 1900- 1901*, în Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa„, 52: 523–558, 2009.

[7] Marinescu, Al., Ionescu, A., *Le Muséum d'Histoire Naturelle de Bucarest (1834–1984) – Aperçu chronologique*, în Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa„, 27: 373–417, 1985.

[8] Papadopol, A., Serafim, R., Stănescu, M., *Dioramas and biogroups from the „Grigore Antipa" Museum of Natural History – values of the national cultural patrimony*, în Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa„, 34: 535–553, 1994.

[9] Petrescu, I., *Activitatea ştiințifică a lui Arnold-Lucien Nontandon*, în Studii şi Comunicări/DIS 5: 395–408. Academia Română CRIFST. 2012.

[10] Sienkiewicz, I., *The catalogue of the „A. L. Montandon collection" of Palaearctic Heteroptera preserved în the „Grigore Antipa" Museum of Natural History, Bucharest*: 1–146. 1964.